

THEMA

Domicilie. Waar wonen christenen en waarom?

Roel Kuiper

1. Inleiding

Binnenkort gaan we verhuizen. Het wordt de tiende verhuizing in ons leven als getrouwd stel. Onze vier kinderen zijn in vier verschillende provincies geboren: Noord-Holland, Groningen, Utrecht, Gelderland. Dit zeg ik niet om enige indruk te maken – ik weet trouwens niet op welke indruk ik uit zou moeten zijn als ik dit vertel – maar als illustratie van onze verhuisbewegingen in de loop van bijna veertig jaar. Uiteraard zitten hier korte perioden tussen en langere, ook een verblijf van ‘slechts’ een half jaar in het buitenland. Denk niet dat we deze verhuizingen vervelend vonden. Helemaal niet, ook nu niet, nu we van Amsterdam naar Utrecht gaan, waar we nog nooit hebben gewoond. Je hebt nu eenmaal standvogels en trekvogels, zeggen we vaak, en wij zijn trekvogels. We verhuizen gemakkelijk. Onze verhuizingen hebben te maken met werk, met vermindering van woon-werkverkeer (steeds belangrijker vanwege de ecologische voetafdruk), met sociale factoren, maar ook met nieuwsgierigheid, zin in nieuw avontuur, en ook, ja, ook met iets dat je ‘roeping’ zou kunnen noemen.

Toen we elf jaar geleden vanuit Barneveld vertrokken, was dat besef van roeping het sterkst aanwezig. We woonden er in een mooi huis aan een stil hofje, onze kinderen vlogen uit, het werd steeds rustiger thuis. Maar juist deze factoren wakkerden de onrust aan. Moesten we hier nu wel blijven tot aan ons pensioen, in een soort premature *Ruhestand*, of was er meer te doen in de wereld? We leven niet voor onszelf, zegt de apostel Paulus, maar wonen we dan wel voor onszelf? We zijn weer ‘terug’, zeiden we toen we in Amsterdam aankwamen, want het was onze studentenstad, waar we volwassen zijn geworden en getrouwd zijn en waar onze eerste is geboren. We wilden er nu graag opnieuw van betekenis zijn, met andere ogen en een andere missie. De missioloog Stefan Paas heeft eens iets gezegd over de toegevoegde waarde van een enkel christelijk gezin in een stad als Amsterdam, waar het geloof voor veel mensen afwezig is in hun leefomgeving. Wij waren daar gevoelig voor. Noem het roeping.

2. Blijven of vertrekken

In Nederland verhuizen mensen gemiddeld zeven keer in hun leven. Dat doen ze lang niet altijd naar verschillende woonplaatsen. Standvogels vertonen een grote *stabilitas loci*, om het met kloosterlingen te zeggen, die hun hele leven op één plek wonen. In één dorp, stad of regio blijven wonen heeft ongetwijfeld te maken met een gevoel van *behoren*. Als mensen ergens voor lange tijd blijven wonen, is dat in de geboortestreek waaruit ze afkomstig zijn, waar ze ‘thuis’ zijn en waar ze ‘vandaan komen’. Nederlanders zijn best honkvast. Uit onderzoek

blijkt dat een kleine 70% van de Friezen in dezelfde provincie woont als hun grootouders. Daarna volgen Zeeland, Limburg, Zuid-Holland, in aflopende percentages. Onderaan bungelen Noord-Holland met 41%, Utrecht met 26% en Flevoland met 2%. Dat laatste getal heeft te maken met het feit dat Flevoland de jongste provincie is en de Flevopopulatie de opa's en oma's in andere provincies heeft zitten. Honkvaste regio's zijn Twente, Zeeuws-Vlaanderen, streken in Friesland, Drenthe en Groningen, plaatsen in Limburg. Op de Biblebelt wonen relatief veel honkvasten, in plaatsen als Urk, Staphorst en op de Veluwe.

Blijven wonen in je geboortestreek kan net als vertrekken te maken hebben met een gevoelde opdracht. Wonen is verblijven bij de dingen, zei de filosoof Martin Heidegger. Daaruit spreekt een zekere trouw, een zorg voor de 'dingen,' wat die ook zijn. Heidegger hield van het platteland en moet zeker ook aan het boerenleven hebben gedacht. Boeren zijn gebonden aan de plek waarop ze hun beroep uitoefenen. Ergens blijven op een plek kan ook sociaal heel betekenisvol zijn, en dan denk ik niet alleen aan de nabijheid van familie en de zorg voor elkaar. Als mensen ergens lang blijven, investeren ze doorgaans ook in gemeenschappen. Het vertrek van gezinnen uit krimpende dorpen en stadsdelen kan heel pijnlijk zijn. Er staat ook voor anderen wat op het spel: voorzieningen die je overeind houdt, scholen, kerkgemeenschappen. Je kunt daarom ergens blijven uit sociale motieven. Dat is de nobele kant van de *stabilitas loci*. Maar niet iedereen leeft nobel. Zoals uit steeds weer vertrekken een zekere achteloosheid voor de directe omgeving kan spreken, zo kan honkvastheid voortkomen uit eenkennigheid of een koppige weigering om voor meer verantwoordelijkheid te nemen dan de eigen achtertuin. Niet iedereen hoeft nieuwsgierig te zijn naar wat er achter de horizon ligt. Maar je kunt ook wonen met een gebrek aan bekommernis om de wereld.

Achter deze twee houdingen, die van de honkvaste en die van de migrerende aardbewoners, zitten ook psychische en sociaal-culturele houdingen, waar ik het nu niet over ga hebben. Nou, kort dan, om deze zijweg meteen af te snijden. Iemand zou kunnen zeggen dat waar wij wonen en willen wonen primair bepaald wordt door gevoelsfactoren. We zoeken veiligheid en geborgenheid in een onveilige wereld, zeggen de Belgische psychiaters tegenwoordig. Dat doen we temeer naarmate de problemen in de wereld dreigender worden: we trekken ons terug in de particuliere sfeer van ons huis. De beschutting en situering van dat huis doen er dan toe. Ook kan iemand zeggen dat wij graag wonen bij mensen van eigen soort, mensen die dezelfde taal (of dialect) spreken, met ons geworteld zijn in dezelfde tradities en gebruiken, vergroeid zijn met een bepaalde omgeving. Dat is de sociaal-culturele kant, naast de psychologische. Maar die motieven laat ik nu even terzijde. Ze hoeven verhuizingen niet altijd in de weg te staan. De behoefte aan veiligheid, geborgenheid en intimiteit wordt doorgaans grotendeels binnenshuis beantwoord is mijn indruk. Het huis, daar gaat het om. Dat huis is ons fort, ons 'home', de comfortzone, waar dat ook staat.

3. Christelijke ethiek van wonen?

De vraag die ik wil stellen gaat een andere kant op en is meer geografisch en moreel van aard. Waar wonen christenen en waarom? Laten we aannemen dat ook christenen wel gemiddeld zeven keer in hun leven verhuizen. Waar kiezen zij dan hun domicilie en met welke motieven? Deze vraag behandel ik dus als een ethische vraag. Is er ook nog een ander behoren dan het behoren waar je 'vandaan komt'? Is er ook een moreel behoren, gelet op de roeping van

christenen in de wereld? Is het kiezen van je domicilie een strikt persoonlijke keuze, afgestemd op eigen behoeften, clubgevoel, comfort en gemak, of speelt er meer mee? Hierover wordt eigenlijk maar weinig gesproken. Ik heb hier in mijn leven geen predikant over horen preken. In christelijke media is er net zoveel aandacht voor het huis als plaats waar intimiteit, smaak en luxe kan worden beleefd als in niet-christelijke media. Bestaat er een christelijke ethiek van het wonen? Als het geloof betekenis heeft voor alle aspecten van het leven, ook dus voor het wonen, wat betekent dat geloof dan voor de keuze van je domicilie?

Er lopen christenen rond met een polsbandje waarop staat: 'What would Jesus do?' De boodschap is dat zij zich helemaal willen afstemmen op de keuzes die Jezus maakt. Dat zou houvast moeten geven. Is dat zo? Het is wat flauw om te zeggen dat Jezus een rondtrekkende profeet was zonder vaste woon- en verblijfplaats. Hij kwam overigens wel ergens 'vandaan', namelijk uit Nazareth in Galilea. Zijn aardse afkomst was een identiteitsmarker die hij nagedragen kreeg, maar toch woonde hij nergens echt. Zijn volgelingen gaven ook hun woningen op ter wille van het volgen van Jezus. Binnen het geheel van de Bijbel is dit een uitzonderlijke situatie geweest. Van blijvend belang lijkt me dat Jezus' volgelingen na de Hemelvaart van Christus niet terugkeerden naar waar ze 'vandaan' kwamen, maar de plaatsen waar ze verbleven lieten bepalen door hun apostolische en missionaire roeping. Die roeping heeft niet iedereen. Voor de meeste christenen gold en geldt dat zij ergens wonen en daar meestal gedurende lange tijd ook blijven. We zullen wat breder moeten kijken voor een ethiek van het wonen dan naar de keuze van Jezus en de mensen die hem omringden.

De twee houdingen die ik beschreef, die van blijvers en de trekkers, zie ik overal door de hele Bijbel heen. Ze zijn tegelijkertijd onderling verbonden. Neem Abraham. Hij moest zijn familie en zijn geboortestreek in Ur verlaten, om naar een ander land te gaan, naar Kanaän dat hij niet kende. Hij volgde de stem van God die hem beloofde dat hij en zijn nakomelingen dat nieuwe land in bezit zouden krijgen om er te wonen. Het was God die Abraham zijn woonplaats aanwees. Niet geboorte en afkomst waren hier bepalend, maar roeping en bestemming. Dit was wonen met een belofte van rust en met een uitgesproken woonzegen. Door heel het Oude Testament heen loopt volgens mij deze draad: dient het volk Israël God, dan mogen ze rustig wonen, ieder op zijn eigen toegewezen stukje land, onder de eigen wijnstok – *shalom*. Verlaten ze God, dan wordt dit bestaan doorbroken, dan spuugt het land hen uit; aan hun veilige wonen komt een eind; de sociale, economische en politieke gemeenschap gaat kapot; de ballingschap dient zich aan als vloek. Hoewel ook Abraham in een vreemd land woonde, heet zijn rondtrekkend bestaan in Kanaän geen ballingschap. Hij woonde en wandelde er met God. Het bestaan van het weggevoerde volk Israël aan de stromen van Babel heet wel ballingschap. Ze waren er niet thuis, God was ver weg.

Deze beelden keren terug in het Nieuwe Testament. Er wordt mee gespeeld, lijkt het, de betekenissen worden omgedraaid. Christenen heten 'vreemdelingen en bijwoners' op aarde, ze zijn 'ver van huis' (1 *Petrus*, 1:1; 2:11). Dit zijn de beelden uit de ballingschap. Maar in dit bestaan is God niet ver weg. Hij is juist dichtbij ons als we ons niet hechten aan de wereld en ons oog gericht houden op het vaderland dat in de hemel is – de les van *Hebreeën* 11. De belofte op een zeker bestaan is niet meer verbonden aan deze of gene plaats, maar met de vraag of God in ons woont. Het gaat niet om land, woning of wijnstok, maar om het hart. Er komt zelfs iets uitgesproken ascetisch over de vraag hoe of waar wij wonen. 'Als we maar een dak boven ons

hoofd hebben, moet ons dat genoeg zijn,' zegt Paulus. Geen motto voor een glossy woonbijlage bij de krant, lijkt mij. Ons eigenlijke thuis, de woning die ons wordt beloofd, is niet op aarde, maar in de hemel. Dan zijn we direct bij Augustinus met zijn onderscheid tussen tijdelijk en breekbaar geluk op aarde en het ware geluk in de hemel. Een christen moet zich niet hechten aan het aardse wonen, we hebben hier geen blijvende stad. Christenen zijn burgers van Gods Koninkrijk. Je te veel hechten kan je missie in de weg staan.

Terug naar de vraag: waar wonen christenen en waarom? Christenen die in de grote steden wonen hebben vaak naar christenen elders in het land geroepen: 'Kom over en help'. Toen we pas in Amsterdam-Noord woonden, dacht ik weleens: als we eens honderd christelijke gezinnen met jonge kinderen zouden kunnen bewegen hiernaartoe te komen, wat zou dat een verschil maken. Een grote gecoördineerde actie op de Biblebelt, en het zou gefikst moeten zijn. Wat een missionaire beweging zou dat kunnen worden! Maar het is niet gebeurd. Het moest zo zijn. Eerlijk gezegd kwam die vraag pas bij me op toen ik zelf naar Amsterdam was verhuisd, en dus niet voorheen in Barneveld. Er moeten ook beslist mensen blijven op de Biblebelt, in het zoutvaatje, zeg maar. Ik zie de Biblebelt als een reservoir waar veel christenen worden gevormd voor hun leven, veel steviger dan in de grote steden mogelijk is. Uit dat reservoir druppelen van tijd tot tijd mensen naar de stad, ook naar Amsterdam-Noord. In de loop der jaren heb wij best regelmatig mensen gesproken die erover dachten naar Amsterdam te komen. Daar kwam vervolgens in de meeste gevallen niets van. Zij hadden kennelijk toch geen roeping ervaren. Hoe dat kan, snap ik nog niet helemaal.

Is het dan wel zinvol om over roeping te spreken in verband met de plaats waar wij wonen? Wij hadden geen stem gehoord en hebben ook nu geen stem gehoord. We bidden ervoor, stemmen af op wat we belangrijk vinden, alles afgewend, en laten ons leiden door wat er dan gebeurt. Misschien is 'leiding' dan wel een belangrijker motief dan een of andere ethiek. Mensen zijn immers overal óf een vertrouwd óf een nieuw gezicht, met alle mogelijkheden die dat met zich meebrengt. Wat je hoort te doen is persoons- en situatie-afhankelijk. Een ding is zeker: er wacht ons allemaal nog een hele grote verhuizing, als we het aardse bestaan verlaten. Iedere verhuizing brengt onthechting met zich mee; de kunst van het loslaten. Onze aardse verhuizingen doen dat ook. 'Denk aan de vrouw van Lot', waarschuwt Jezus (*Lucas 17:32*). De vrouw van Lot keek maar om naar huis en bezit en kon niet loslaten. Je niet hechten aan aardse dingen als huizen, aan je veilige comfortzone, aan een zelfgericht materialisme, dat is in elk geval een ethische regel die Jezus aanbeveelt. Als aardse verhuizingen eraan bijdragen dat we meer onthecht leven en onze beschikbaarheid voor anderen opnieuw overwegen, doen ze goed. Voor jezelf en, als de greep gezegend wordt, voor Gods Koninkrijk. Tja, een domicilie: wat is dat eigenlijk? Zoek maar op: slechts een aards adres.

Prof. dr. R. (Roel) Kuiper is hoogleraar 'Onderwijs en Identiteit' aan de Theologische Universiteit Kampen|Utrecht. E rkuiper@tukampen.nl